

FONETIK-FONEMATIK NUTQ BUZILISHIGA EGA BO'LGAN BOLALARNI O'QITISH VA TARBIYALASH

Baxritdinova Gulandom Erkin qizi

*Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Pedagogika Univeriteti Pedagogika Psixologiya fakulteti
o'qituvchi*

Shukurova Ozoda Nodir Qizi

*Abdulla Qodiriy Nomidagi Jizzax Pedagogika Univeriteti Pedagogika Psixologiya (Logopediya)
Yo'nalishi 3 – Kurs - 519.22 Guruh talabasi*

Anatatsiya: *Fonetik-fonematik nutq buzilishlari bolalar orasida keng tarqalgan nutq kamchiliklaridan biridir. Ushbu buzilishlar bolaning tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishda qiyinchiliklarga duch kelishi, shu bilan birga, so'zlarning ma'nosini anglashda va ulardan to'g'ri foydalanishda muammolarni keltirib chiqaradi. Nutqning fonetik va fonematik tizimlaridagi xatoliklar bolaning o'qish, yozish, va ijtimoiy muloqotda samarali ishtirok etishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Fonetik-fonematik buzilishlarning sabablari genetik, psixologik va ekologik omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ushbu maqolada fonetik-fonematik nutq buzilishiga ega bo'lgan bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar, o'qitish va tarbiyalash usullari hamda bu bolalarning nutq rivojlanishini yaxshilash uchun amalga oshiriladigan pedagogik amaliyotlar ko'rib chiqiladi. Maqola, shuningdek, fonetik va fonematik buzilishlarni aniqlash va tuzatish bo'yicha samarali usullarni taqdim etadi.*

Kalit so'zlar: *Fonetik-fonematik nutq buzilishi, Nutq rivojlanishi, Nutq terapiyasi, Logopedik yordam, Talaffuzni to'g'ri o'rgatish, Nutqni rivojlantirish usullari, O'qitish va tarbiyalash metodlari, O'zaro muloqotda qiyinchiliklar, Bolalarning ijtimoiy moslashuvi, Logopedik o'qituvchilar.*

Kirish

Fonetik-Fonematik Nutq Buzilishining Tushunchasi .Fonetik-fonematik nutq buzilishlari bolaning tovushlarni to'g'ri talaffuz qilmasligi yoki tovushlarni noto'g'ri ajratishi bilan ifodalanadi. Fonetik buzilishlarda bola tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilishi, masalan, "p" va "b" tovushlarini ajratmaslik, "d" va "t"ni chalkashtirish kabi xatoliklar yuzaga keladi. Fonematik buzilishlarda esa bolalar so'zlarni to'liq yoki aniq tushunmaydi, shuningdek, ular so'zlarning tovush tuzilishini noto'g'ri anglaydilar. Bu buzilishlar bolaning nutq rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki nutqni to'g'ri talaffuz qilish nafaqat so'zlarni o'qish va yozish uchun, balki ijtimoiy muloqotda samarali ishtirok etish uchun ham zarurdir. Fonetik-fonematik nutq buzilishlari bolaning o'qish, yozish va ijtimoiy integratsiyasini qiyinlashtiradi. Shuning uchun, bu bolalar bilan ishlashda maxsus pedagogik yondashuvlar va metodlar talab etiladi.

Fonetik-Fonematik Nutq Buzilishining Sabablari

Fonetik-fonematik buzilishlarning sabablari bir nechta omillarga bog'liq bo'lishi mumkin:

1. Genetik faktorlar: Nutq rivojlanishidagi buzilishlar ba'zan genetik xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Bolada oilaviy tarixi mavjud bo'lsa, bu buzilishlar rivojlanish ehtimoli ortadi.
2. Psixologik omillar: Bola o'zini ifodalashda yoki boshqalar bilan muloqotda qiyinchiliklar sezishi, ijtimoiy va psixologik omillar tufayli nutq rivojlanishida muammolar yuzaga kelishi mumkin.
3. Fizik omillar: Tovush tizimida jismoniy nuqsonlar, masalan, og'iz bo'shlig'i yoki quloq muammolari bolaning talaffuziga ta'sir qilishi mumkin.
4. Ekologik va ta'lim omillari: Bola ijtimoiy muhitda yoki ta'lim jarayonida noto'g'ri nutq namunalari ko'rib, o'z nutqini rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.^[1]

Bolalarni O'qitish va Tarbiyalashda Metodik Yondashuvlar

Fonetik-fonematik nutq buzilishiga ega bo'lgan bolalarni o'qitishda va tarbiyalashda quyidagi metodlar va usullar qo'llaniladi: Diagnostika va Individual Reja Tuzish

Maqsad: Bola nutqidagi xatoliklarni aniqlash va ularning tuzatilishiga yo'naltirilgan individual reja tayyorlash.

Jarayon: Logoped, bolaning nutqini tahlil qiladi, undagi fonetik va fonematik xatoliklarni aniqlaydi. Ushbu tashxisga asoslanib, bolaning nutqni rivojlantirishga qaratilgan dastur ishlab chiqiladi.

Natija: Har bir bolaning nutq rivojlanishi uchun aniq, individual o'quv rejasi shakllanadi. 2. Fonetika va Fonologiya Asosida O'qitish Maqsad: Bolaga tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish. Jarayon: Tovushlarni aniq aytish va ularni ajratish uchun maxsus fonetik mashqlar va o'yinlar ishlatiladi. Tovushlarning talaffuzini yaxshilash uchun bolaga ijobiy motivatsiya va qo'llab-quvvatlash beriladi. Natija: Bola tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rganadi va fonetik xatoliklarni kamaytiradi.

3. Interaktiv Yondashuv va O'yinlar

Maqsad: Bolaning ijtimoiy muloqotini rivojlantirish. Jarayon: Interaktiv o'yinlar va mashqlar yordamida bolalar o'zaro muloqot qilishni o'rganadilar. Nutqni rivojlantirish uchun bolalar bilan guruh mashqlari, hikoya qilish va ro'l o'ynash kabi faoliyatlar olib boriladi.

Natija: Bola o'z nutqini o'zaro muloqotda yanada ravon va aniq ifodalashni o'rganadi. Logopedik Mashqlar va Rivojlantirish

Maqsad: Bolaning nutq rivojlanishini yaxshilash. Jarayon: Nutqni rivojlantirish uchun og'iz va yuz mushaklarini mustahkamlovchi mashqlar, ovoz chiqarish va talaffuzni o'zgartirishga yo'naltirilgan mashqlarni bajarish. Natija: Tovushlar va fonemalarni to'g'ri talaffuz qilishda yaxshilanish bo'ladi, bolaning nutqi aniq va tushunarli bo'ladi. Pedagogik Yondashuvlar va O'qitish Usullari Fonetik-fonematik nutq buzilishiga ega bolalar bilan ishlashda samarali pedagogik usullarni qo'llash zarur. Ba'zi asosiy yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Ijobiy motivatsiya va o'rnak ko'rsatish: Bola o'z nutqini to'g'ri ifodalashni o'rganish uchun unga ijobiy rag'batlar berish muhimdir. Unga o'z muvaffaqiyatlarini kuzatishga imkon berish va uni doimo rag'batlantirish bolaga qo'shimcha motivatsiya beradi.

Ta'lim va tarbiyaning individualizatsiyasi: Har bir bolaga o'ziga mos metodlarni qo'llash muhimdir. Nutqni rivojlantirishda bolaning yoshiga va nutq rivojlanish darajasiga qarab individual yondashuvlar qo'llaniladi. Qayta takrorlash va mashqlar yordamida nutqni mustahkamlash: Nutqni yaxshilash uchun qayta takrorlash, mashq qilish va nutqni amaliyotda ishlatish juda muhimdir. Bu bola nutqidagi xatoliklarni tuzatishga va aniq talaffuzni o'rganishga yordam beradi. Ko'rish va eshitish texnologiyalaridan foydalanish: Bolalar uchun maxsus audio va video materiallar, dasturlar yordamida nutq rivojlanishiga yordam beriladi. Bu metodlar bolalarning eshitish va ko'rish hissiyotlarini yaxshilashga yordam beradi.^[2]

Xulosa

Fonetik-fonematik nutq buzilishiga ega bolalar bilan ishlash jarayoni o'ziga xos pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Nutqni to'g'ri o'rgatish va bolaning talaffuzini rivojlantirish uchun maxsus usullar va mashqlar qo'llaniladi. Bola nutqidagi buzilishlarni tuzatish, uning o'qish, yozish va ijtimoiy muloqotdagi muvaffaqiyatini oshirishga yordam beradi. Bolaning nutq rivojlanishida samarali yondashuvlar, maxsus logopedik yordam va pedagogik yondashuvlar uning o'zini erkin ifodalashiga va jamiyatda faol ishtirok etishiga imkon yaratadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Xasanboyeva Shoiraxon. Yozma nutqni rivojlantirish. Proceedings of international Conference on Educational Discoveries and Humanities Hosted online from Plano, Texas, Usa-2022
2. Kadamova Mohinur Mamurbek qizi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning og'zaki vayoqmanutqini rivojlantirish usullari. Международный научный журнал No7(100), часть2«Научный импульс» Февраль, 2023
3. Chet tillarda o'qishni o'rgatish metodikasi bo'yicha insholar - T.: / 2. Ed. I.M.Berman va V.A.Buchbinder. - Kiev: Oliy maktab, 2017 yil.
4. Hoshimov O'. Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi. - T.: Sharq nashriyot-matbaaaksiadorlik kompaniyasi Bosh tahririyat, 2013.
5. V.V.Shelenkova,I.B.Korelina.Bolalar o'smirlar va kattalardagi nutq va ovoqning buzilishi